

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

УДК 804.0: 801 - I / - 5

КЛИМЕНКО Олександр Сергійович

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ЗАПО-
ЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ НОВІТНЬОГО ПЕРІ-
ОДУ: ДО ПИТАННЯ ПРО НОРМАЛІЗАЦІЮ АНГЛІЦИЗМІВ

Спеціальність 10.02.05 - романські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1995

00778520 (Т)

Дисертацією є рукопис.

Дисертацію виконано на кафедрі французької філології Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Білецький А.О.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Семчинський С.В.;
кандидат філологічних наук, доцент
Жалай В.Я.

Провідна установа: Харківський державний університет.

Захист відбудеться " 17 " лютого 1996 р. о 10.00 на засіданні спеціалізованої ради Д.01.01.09 при Київському університеті ім. Тараса Шевченка [м. Київ, бульвар Шевченка, 14, актовий зал].

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського університету ім. Тараса Шевченка [м. Київ, вул. Володимирська, 58].

Автореферат розіслано " 16 " січня, 1995 р.

Ечений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук,
доцент

З.О. Гетьман

Проблема англо-американських запозичень у сучасній французькій мові, незважаючи на велику кількість публікацій як у самій Франції, так само й в інших країнах, не втрачає свою актуальність. При цьому коло інтересів дослідників англіцизмів¹ на цей час поступово переміщується з вивчення суто лінгвістичних аспектів запозичення, які вже достатньо повно висвітлені в романістиці за період, який пройшов після другої світової війни [пор. M. Catach, L. Deroo, J. Rey-Debove, J.-V. Vinay et J. Darbeigne, M. K. Брагінс, М.О.Віллер, З.Н.Галімулліна, О.О.Гутман, К.Л.Бгорова, Г.І.Пядусова, О.Д.Федченко, О.О.Фридман], на розглядання його соціолінгвістичних аспектів. Сучасні дослідники підходять до розглядання світового регулювання суспільством процесів запозичення з англійської мови та її американського варіанту [S. Bengtsson, P. Tresselt, G. I. Башкін]. Однак незважаючи на численний матеріал для аналізу, існуючи досліди нормалізації англіцизмів не дають ясної картини сучасного стану в цій галузі культури мовлення. Отже вони не містять теоретичних обґрунтувань послідовного й несуперечливого нормативного підходу до проблеми англіцизмів. Не дивно, що вони або не дають чіткої відповіді на питання про доцільність нормалізації запозичень, або відкидають можливість подібної нормалізації в принципі.

Таким чином, актуальність цього дослідження зумовлюється існуванням, за умов міфологізації високого ступеня нормалізації фран-

¹ В межах цієї роботи термін "англіцизм" екивається як загальний термін, придатний для всіх випадків впливу як британського, так і американського варіантів англійської мови на французьку, а також для впливу одного варіанту через другий [у цьому ж значенні ми використовуємо термін "англо-американське запозичення"]. Ми вживаємо видові терміни "англіцизм", "американізм" для точної етимологічної характеристики конкретних запозичень [пор. О.Д. Федченко, "Dictionnaire des anglicismes-Larousse" (1982), "Diction-

цузької мови, яке розкривається за нашого часу, проблемами кодифікації сучасної літературної норми щодо запозичень на базі вивчення закономірностей та різноманітних тенденцій сучасної об'єктивної норми. Ця проблема не може бути розв'язана без розроблення теоретичних принципів нормалізації англо-американських запозичень у сучасній французькій мові новітнього періоду, зокрема, без установлення наукових критеріїв належності англіцизмів [варіантів норми, зумовлених англо-американським впливом] реальній літературній нормі [тобто сучасній нормі, яка встановлюється несвавільно]. Практична некодифікованість реальної літературної норми відносно англо-американських запозичень - найважливішого регулятора породження літературно-нормативних інновацій - зумовлює особливу актуальність розроблення соціолінгвістичного аспекту неології щодо англіцизмів. Цей аспект пов'язаний із формуванням реальної літературної норми на стадії використання [тобто відносно ще не соціалізованих інновацій англо-американського походження].

Предметом цього дослідження виступає нормативна прийнятність англо-американських запозичень та інновацій англо-американського походження [морфо-синтаксичних варіантів норми] у сучасній французькій мові, що встановлюється в межах варіювання автохтонних та запозичених варіантів різного ступеня асиміляції.

Об'єкт дослідження складають факти всілякого походження нормалізації англо-американських запозичень у сучасній французькій мові, а також англіцизми, прийняті об'єктивною нормою, що розглядаються в плані їх належності до реальної літературної норми, та інновації англо-американського походження, що аналізуються в плані встановлення ступеня та характеру їх перспективності для сучасної мови.

Метою цього дослідження є розроблення теоретичних основ нормалізації запозичень, яке включає, зокрема, встановлення об'єктивного *norme des anglicismes* - Robert" (1982).

них критеріїв нормативної прийнятності англо-американських запозичень у французькій мові в конкретно-історичний період останніх десятиліть ХХ сторіччя. У практичному плані це дослідження має на меті запропонування моделі опису деяких ділянок реальної літературної норми щодо запозичень на граматичному та лексико-семантичному рівнях.

Специфікою мети дослідження і завданнями дисертації визначається застосування комплексної методики, яка поряд із вивченням вітчизняної та закордонної літератури включає методи збору даних [складання картотеки атестацій запозичень та їх французьких замін-еквівалентів, анкетування носіїв французької мови], методи аналізу мовного матеріалу [лексико-семантичний аналіз, структурно-морфологічний аналіз, стилістичний аналіз, компонентний аналіз із елементами контекстуального аналізу, порівнявальний метод, квалітативна оцінка з притягненням статистичних даних ¹].

Джерелами фактичного матеріалу дослідження стали тлумачні словники французької й англійської мови, французькі словники нових слів, а також французькі збірки інновацій, словники правопису та труднощів [серед них словники англіцизмів], словники спеціальної лексики, різні двумовні словники [78 найменувань]. Ми також широко використали дані нашої суцільної вибірки з творів сучасної художньої та публіцистичної літератури, а також із науково-популярних і спеціальних видань [73 найменування] і нашої випадкової вибірки з періодичних видань за 1979 - 1993 р.р. [280 номерів 21 назви періодичних видань].

¹ Для зручності порівняння даних нашої вибірки [обсяг вибірки $N \approx 17$ млн. слововживань] з даними "Dictionnaire des fréquences" [1971] [$N = 100$ млн.] і "Словника сучасних слів" П. Жільбера [1980] [$N \approx 100$ млн.] ми подаємо довірчі інтервали ймовірності англо-американських запозичень відповідно P_E , P_{DF} , P_{DMC} .

Додатковим джерелом фактичних даних стала наша анкета, на яку відповіли 9 носіїв французької мови віком від 21 до 32 років, які мають філологічну чи незакінчену філологічну освіту й, отже, належать до соціальної групи молодих освічених франкофонів – носіїв сучасної літературної норми.

Досягнення цілей дисертації, які зумовлюються викладеними вище актуальними проблемами, накреслило коло завдань, виконання яких становить наукову новизну цього дослідження. Отак, ми провели критичний аналіз стану практичної нормалізації англо-американських запозичень у світлі проблеми літературної норми та нормалізації мови в сучасному французькому мовознавстві. У межах цього аналізу, зокрема, висвітлені застосування нормативно-обмежувальної позначки "anglicisme"/"Américanisme" / у словниках "Robert"; критерії, за допомогою яких французькі лінгвісти встановлюють прийнятність англіцизмів. У дисертації запропонована типологія соціолінгвістичних аксіологічних критеріїв, у якій несвавільно встановлюється ієрархія основних критеріїв прийнятності запозичень, зокрема, на граматичному та лексико-семантичному рівнях. Застосування компонентного та контекстуального аналізів дозволило встановити присутність у семантиці деяких груп запозичень особливих категоріально-оцінних сем, які зумовлюють брак і неможливість утворення повних французьких еквівалентів запозичень. У плані розробки соціолінгвістичного аспекту неології щодо англіцизмів установлені аксіологічні типи інновацій англо-американського походження на стадії використання відповідно до ступеня і характеру їх перспективності для сучасної норми. Установлені випадки прийнятного й неприйнятного вживання інновацій, які в принципі не призначені для введення в мову [оказіоналізмів], а також виведені правила використання практично не соціалізуємих інновацій, які виключають можливість їх популяризації.

Теоретичне значення цього дослідження полягає в тому, що во-

но, розробляючи об'єктивні основи нормалізації англо-американських запозичень у сучасній французькій мові, вносить певний вклад у теорію культури мовлення, зокрема, в плані встановлення невідомості критеріїв нормативної оцінки й зумовленості способів нормалізації ще не соціалізованих інновацій їх аксіологічними типами.

Практичне значення виконаного дослідження полягає в тому, що його результати та фактичний матеріал можуть знайти застосування в такій професійній діяльності, де дотримання реальної літературної норми набуває особливо важливого значення. Результати здійсненого дослідження також зможуть знайти використання в курсах лексикології в розділі "збагачення мови шляхом іншомовних запозичень", а також у курсах загального мовознавства в розділі "свідоме регулювання суспільством мовних процесів".

Перспективність роботи полягає в тому, що теоретичні висновки та результати аналізу нормалізації англо-американських запозичень можуть сприяти активізації досліджень по проблемам, пов'язаним з установами реальної літературної норми сучасної французької мови новітнього періоду.

Апробація роботи. Дисертацію обговорено на кафедрі французької філології Київського університету та рекомендовано до захисту. Матеріали дисертації використовувалися на міжвузівській науковій конференції "Проблеми лексико-граматичної семантики романських мов у їх національних варіантах", яка відбулась у Київському університеті в 1985 р., а також на науково-практичній конференції молодих учених, яка мала місце в 1985 р. у Київському державному педагогічному інституті іноземних мов, і на науково-практичній конференції Східноукраїнського державного університету [м. Луганськ] у 1994 р.

У цьому дослідженні вносяться на захист такі положення.

I. Послідовне й несуперечливе застосування нормативного під-

ходу відносно англо-американських запозичень у сучасній французькій мові новітнього періоду передбачає встановлення належності запозичень / і ширше - будь-яких варіантів норми, зумовлених англо-американським впливом / сучасній реальній літературній нормі, яка є "розумною" / тобто нормою, яка відбиває всі лінгвістично й соціально мотивовані зміни традиційних норм, так і зберігає спадкоємність з ними / і загальнонародною нормою.

2. Науково-об'єктивними критеріями належності англо-американських запозичень / варіантів норми / сучасній реальній літературній нормі є соціолінгвістичні аксіологічні критерії, які складають ієрархічно організований комплекс.

3. Соціолінгвістичні аксіологічні критерії виступають як основні критерії виділення аксіологічних типів інновацій англо-американського походження, які розрізняються за ступенем і характером їх перспективності для сучасної мови.

Структура та зміст роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів з висновками після кожного, закінчення, бібліографії, та додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність досліджуваної проблеми, вибір предмету й об'єкту дослідження, формулюється мета, визначаються його методи, наукова новизна, теоретичне значення та практична цінність, указуються джерела фактичного матеріалу, визначаються положення, які виносяться на захист.

На початку першого розділу "Нормалізація англо-американських запозичень у світлі проблеми літературної норми й нормалізації мови в сучасному французькому мовознавстві" розглядається нова політика "захисту французької мови" від впливу англійської / ретроспективний і націоналістичний підходи французького пуризму, ригоризм французького лінгвістичного диремизму /, яка найбільш активно провадилась з кінця другої світової війни до початку 70-х років.

У цьому розділі також аналізується сучасна поміркована лінгво-соціально політика щодо англо-американських запозичень / яка застала політику "захисту французької мови"/, у рамках якої французькі лінгвісти, декларуючи необхідність переходу від практики оцінювання фактів та явищ норми відповідно до непорушних зразків традиційних французьких літературних норм до застосування стандартів сучасної літературної норми / пор. J.-P. Colin, J. Girodet, J. Hanse, P. Durgé /, насправді не пішли шляхом розробки принципів науково-об'єктивної нормалізації. Показується, що в межах цієї політики, за умов відсутності в сучасному французькому мовознавстві чіткої нормативної орієнтації, пошуки наукових підходів до нормалізації запозичень / пор. "Le Grand Robert-80", "Achette-90", "Le Petit Robert-81", "Dictionnaire des anglicismes" / 1982, 1986 // уживаються як з інерційним пуризмом /A. J. Raude/, так і з антинормалізаторством /J. Dubois, A. Rey, P. Trecases, M. Hfler, K. E. M. George/. Отже така мовна політика не задовольняє потребу французького суспільства в сучасній реальній літературній нормі щодо англіцизмів, яка чітко виявилась на цей час. На існування такої потреби вказують три основні чинники: - 1/ політичне значення нормалізації англіцизмів, яке зумовлюється відновленням престижу Франції в сучасному світі: ненормованість французької мови щодо англо-американських запозичень не узгоджується з тією роллю, на яку Франція з цілковитим підставою претендує за нашого часу, і не сприяє зміцненню ролі французької мови як мови франкофонії та мови міжнародного спілкування; - 2/ формування оцінного аспекту сучасної норми на рівні відношення, що склалося в освічених франкофонів, до загальних проблем культури мовлення щодо запозичень; зміст цього аспекту віддзеркалює тенденцію сучасної об'єктивної норми, що намічається, до оптимізації запозичення з англійської мови; - 3/ наявність оцінного аспекту сучасної норми на рівні формування в мовній свідомості франкофонів спонтан-

ної / некодифікованої / норми відносно англо-американських запозичен, яка здійснює регулюючу функцію в процесах мовної неології.

З урахуванням культурно-мовного принципу "гнучкої стабільності" літературної норми / який висунув В. Матезіус / у цьому розділі доводиться, що сучасна демократична норма щодо англо-американських запозичень не втрачає ознак загальнонародної норми через те, що вона не тільки відбиває всі лінгвістично й соціально мотивовані зміни традиційних норм, але й зберігає спадкоємність з ними / "розумна норма" /.

У цьому ж розділі встановлюється соціолінгвістичний характер науково-об'єктивних / соціально значних, несвавільних, несмакових / критеріїв належності англіцизмів / морфо-синтаксичних варіантів норми / сучасній французькій реальній літературній нормі.

Аналіз критеріїв прийнятності англіцизмів, які вживають французькі лінгвісти й нормалізатори мови, показує, що використання ізольованих [J.-P. Colin, "Encyclopédie du bon français dans l'usage contemporain" 1972], A. Goosse, L. J. Raude, A. Sauvageot, "Dictionnaire des anglicismes - Robert" [1982] / чи об'єднаних у ієрархічно не організований комплекс суто лінгвістичних критеріїв [J.-G. Corbell] як абсолютних аксіологічних критеріїв не спроможне забезпечити адекватність нормативної оцінки. Тут неминуче виявляється проблема несвавільності критеріїв нормативної оцінки, що поставлена перед сучасною теорією культури мовлення [пор. L. Guilbert, Л. І. Скворцов /].

Різноманітні лінгвістичні критерії, що вживаються як критерії нормативної оцінки, можуть бути зведені в дві групи - [1] критерії відповідності мовних фактів непорушним лінгвістичним стандартам традиційної національної літературної норми [і системи французької мови] і [2] універсальні лінгвістичні критерії нормативної прийнятності. Застосування критеріїв першої групи зу-

мовлене нехтуванням реальним уживанням, яке притаманне ретроспективному нормативному підходу. Критерії другої групи встановлюють відповідність запозичень лінгвістичним стандартам ідеальної мови й екстралінгвістичних умов її існування / наприклад, критерії відповідності таким суто лінгвістичним стимулам розвитку, які в галузі запозичення виявляються як суто лінгвістичні передумови запозичення, як тенденції до мовної економії, регулярності і диференціації; потреби в узагальненні й емоційно-експресивних найменуваннях і т.п. / пор. С.С.Волков, Б.В.Сенько; С.В.Гриньов /; а також група критеріїв асиміляції / адаптації / запозичень, критерії словотворчої та семантичної мотивованості, група критеріїв інтеграції тощо /. Обидві групи лінгвістичних критеріїв не ураховують реальне, тобто соціальне існування приймачої мови і, отже, об'єднуються за їх телеологічним характером ¹.

Несвавільність нормативної оцінки при соціолінгвістичному підході досягається тим, що приналежність сучасній французькій літературній нормі фактів змін традиційної французької літературної норми в руслі її демократизації встановлюється за їх відповідністю універсальним лінгвістичним критеріям прийнятності. У рівній мірі не свавільно, але за відповідністю закономірностям традиційної норми, встановлюється нормативність узуально поширених фактів,

¹ Наше розуміння телеолого-лінгвістичних критеріїв як критеріїв відповідності мовного факту будь-якому непохитному чи абсолютному еталону, або стандарту, який встановлюється умоглядно, спирається на розуміння Е.Косеріу телеологічного підходу до вивчення мовних змін як антисоціального підходу, якому притаманний відрив мовних змін від мовців і їх перенос у площину абстрактної схеми [Пор.: Косеріу Е. Синхрония, диахрония и история // Новье в лингвистике. - Вып. 3. - М., 1963. - С. 301, 304 - 305] .

в яких відбивається спадкоємність сучасної реальної літературної чорми з традиційними французькими нормами.

Знімання телеологічного характеру лінгвістичних критеріїв у рамках соціолінгвістичного підходу стає можливим через установлення певного статусу [рангу] різкоманітних лінгвістичних критеріїв прийнятності в ієрархічно організованому комплексі соціолінгвістичних аксіологічних критеріїв. Цей ранг зумовлюється усілякими нейтралізаціями лінгвістичних критеріїв, які опосередковані реальною взаємодією різноспрямованих тенденцій і різноманітних закономірностей сучасної норми, а також екстралінгвістичних факторів. Застосування комплексу соціолінгвістичних аксіологічних критеріїв дає об'єктивну комплексну оцінку всіх лінгвістичних параметрів запозичення [варіанту норми] у конкретно-історичних умовах англо-французької мовної взаємодії.

У другому розділі "Тенденції та закономірності сучасних французьких граматичних і лексико-семантичних норм щодо англо-американських запозичень і ієрархічний ранг основних аксіологічних критеріїв", виходячи з реального стану відповідних норм і екстралінгвістичних факторів, встановлюється ієрархічний статус основних критеріїв нормативної прийнятності.

Найвищий ранг у міжгруповій ієрархії критеріїв нормативної оцінки посідають незалежні соціолінгвістичні аксіологічні критерії. Ці критерії, нейтралізуючи будь-які негативні критерії оцінки, здобувають абсолютну аксіологічну валентність, тобто самостійно визначають цілком завбачувану літературну нормативність запозичень на значну перспективу.

Так, певні групи семантично адаптованих [тобто таких, які вживаються стосовно до французької дійсності] англо-американських запозичень формують у мові-реципієнті лексичні мікросистеми, що об'єднуються відповідними категоріально-семантичними ознаками. На-

приклад, категоріальна ознака "[американська / масова культура / контркультура]" опосередкована такою соціально-психологічною ціннісною настановою сучасного суспільства, як негативне ставлення до явищ американської масової культури [контркультури]. Вона міцно пов'язана в складену категоріально-оцінну сему з категоріальними раціонально-оцінними ознаками "негативна соціально-психологічна оцінка" чи "негативна оцінка неестетичних явищ".

Незалежний характер критеріїв присутності категоріально-оцінних сем у семантиці запозичень при встановленні сучасної літературної норми зумовлюється тим, що ці семи виключають, до моменту їх зникнення з структур значень відповідних англіцизмів, можливість існування або створення їх французьких еквівалентів чи франсизацій. Пор. запозичення *гемакс п.м.І. кіно* перезйомка фільму [копіювання оригінального варіанту фільму, який мав касовий успіх, за участю нових акторів]; 2. *кіно римейк*, перезнятий фільм; 3. *діно, журналістика, видав. справа* спрощена редакція літературного твору, тексту [яка має на меті привести його у відповідність до вимог кінобізнесу і таке інше]" [$P_{DMC} = 1,63 - 8,77; P_E = 16,59 - 68,65$] і неприйнятну через відсутність у її семантичній структурі категоріально-оцінного компоненту, який тут розглядається, французьку заміну широкої семантики *copie p.f.* .

Більш низький ранг у міжгруповій ієрархії критеріїв нормативної оцінки займають альтернативні соціолінгвістичні аксіологічні критерії. Ці критерії застосовуються при оцінюванні запозичень через те, що поряд із тенденціями, що направляються універсальними суто лінгвістичними передумовами мовного розвитку, у руслі яких відбувається проникнення англіцизмів, у сьогочасній французькій нормі діють протилежні тенденції, що зумовлюють збереження її національної своєрідності, які сприяють закріпленню в нормі французьких еквівалентів запозичень.

Отже, альтернативні критерії являють собою парні позитивні аксіологічні критерії, що не схильні до взаємної нейтралізації. При цьому, однак, може спостерігатися нейтралізація критеріїв периферійних негативних лінгвістичних характеристик запозичень критеріями універсальних суто лінгвістичних стимулів мовного розвитку, які зумовлюють реалізацію відповідної тенденції сучасної норми. Це дає підставу встановити нормативність запозичення без огляду на протилежну тенденцію французької норми. З другого боку, може відзначатися нейтралізація критерія однієї з суто лінгвістичних передумов запозичення негативними лінгвістичними критеріями інших ієрархічних рангів. Реалізація цієї можливості вимагає застосування як основного критерія, що зумовлює неприйнятність чи малоприпустимість запозичення, альтернативного аксіологічного критерія, який відбиває національну своєрідність французької норми.

Так, внаслідок того, що у сучасній французькій мові універсальна мовна тенденція до закріплення значень, що диференціювалися, за новою фоно-графічною оболонкою, вступає у взаємодію з протилежною тенденцією французької норми до широти семантики французького слова, до альтернативних критеріїв належать критерії семантичної диференціації запозичень з французькими словами / недиференційованості значень французьких слів.

Отак, на підставі застосування як основного критерія семантичної диференціації з його французьким синонімом *vedette n.f.* [а також сукупності позитивних аксіологічних критеріїв: давності запозичення [1849 - 1919], фоно-графічної асимільованості, лексико-семантичної інтеграції] встановлюється нормативна прийнятність запозичення *star n.f.* При цьому необхідною умовою виступає розглядання реальної структури значень цього запозичення в сучасній мові, яка не знаходить відображення в достатній мірі в лексикографічних тлумаченнях французьких словників: *star n.f.* 1. зірка,

видатний знаменитий актор, актриса, виконавець, виконавиця; надзвичайно таланитий ^{ор}актор; актор, що володіє виконавською майстерністю в вищій мірі [$R_E = 49,38 - 138,18$]; \diamond видатна талановита особа [поза межами мистецтва]; світило, славнозвісна особа [$R_E = 16,59 - 68,65$]; \diamond видатне досягнення, явище [$R_E = 6,41 - 42,76$]; 2. ірон. зірка, знаменитість, типовий поверховий "імідж", "лице" знаменитого артиста [диференціація полягає в більшому ступені інтенсивності прагматичного компонента "іронічність"] [$R_E = 16,59 - 68,65$]; \diamond ірон. нашуміла подія [відкриття, винахід, досягнення і т.п.] [$R_E = 3,65 - 32,76$].

Альтернативний критерій семантичної недиференційованості вживається як основний критерій, який устанавлює малоприпустимість, наприклад, трудновимовляемого у французькій мові запозичення *hit-parade* ['i:pa:rad] н.ш. / 1964 /. Так, його словникове значення "хітпарад; класифікаційний список найбільш популярних пісень [тижня, місяця, року]" диференціюється з одним з нових широких значень "старого" французького слова *palmarès* н.ш. / 1868 / "список, перелік найбільш популярних виробів, видань і т. п., найбільш значних досягнень, організацій, що досягли найбільшого успіху; \diamond *palmarès* н.ш. *de la chanson*" по обсягу значення. Ця диференціація виявляється й у включенні семантичної ознаки "класифікація, розподіл місць" у інтенціонал значення *hit-parade* н.ш., в той час, як у розглядаемому значенні *palmarès* н.ш. ця семантична ознака належить рівню вільного імплікаціоналу.

Однак семантична диференціація *hit-parade* і *palmarès* за ознакою "класифікація, розподіл місць" може нейтралізуватися на рівні мовлення при контекстуальній актуалізації відповідної ознаки імплікаціоналу *palmarès*. Широке значення *palmarès* н.ш., що тут розглядається, у разі потреби може деталізуватися в атрибутивному словосполученні *palmarès* н.ш. *de la chanson* (пор. деталізації різних ши-

роких значень palmarès : le Palmarès des jockeys, le palmarès du prix Philips, le palmarès des IO", le palmarès de l'informatique". У рівній мірі можливо формування конкретного відтинку цього значення palmarès п.п. " / класифікаційний / список найбільш популярних пісень / тижня, місяця, року /" / пор. інший конкретний відтінок цього значення palmarès " / класифікаційний / список найбільш популярних виконавців року і т.п.": "... sa présence [de Christian Vander] dans le palmarès Jazz Hot 87 [" Humanité Dimanche", 24.04.87].

Установлюючи факти реальної літературної норми з використанням відносних соціолінгвістичних аксіологічних критеріїв, необхідно враховувати можливість взаємної нейтралізації позитивних і негативних лінгвістичних критеріїв, а також їх нейтралізації екстралінгвістичними факторами. Такі критерії займають третій ранг, щодо їх аксіологічної валентності, в ієрархії критеріїв нормативної оцінки.

Так, визначення нормативності іншомовних семантичних впливів, на наш погляд, пов'язане з уживанням відносного позитивного аксіологічного критерія семантичної похідності запозичених значень у структурах значень французьких слів, що їх приймають / у семантичних запозиченнях і семантичних кальках /, і відносного аксіологічного критерія запозичення омоніма французького слова, в якому запозичене значення містить компоненти, несумісні з семемними структурами всіх лексико-семантичних варіантів французького слова, що його приймає.

З усіх типів мотивованості семантичних запозичень / калек / у структурі значень французького слова, що виделені нами, які можна зіставити із способами автохтонної семантичної деривації / детермінологізація; заміна категоріальності ознаки; зміна інтенсивності вираження ідентифікуючих компонентів; перехід диференціюючих сем

в іншу понятійну сферу; парадигматична мотивованість; зміна інтенсивності [або стирання] категоріального раціонально-оцінного компоненту], наведемо випадок установлення між значенням французького слова й семантичною калькою одного з видів класифікаційного семантичного зв'язку [наприклад, симілятивного / метафоричного] зв'язку, який об'єднує значення за спільністю ознак: семантична калька *bulle n.f.* "овал, коло чи інша замкнута фігура, в котру вписуються слова персонажа, що зображений на малюнку і здебільшого в коміксах]" [$R_E = 6,41 - 42,76$] [пор. англ. *balloon* п. і фр. *bulle n.f.* "повітряна чи газова булька; булька [недовговічна]"].

Можливість нейтралізації критерія семантичної мотивованості неспіввідносними лінгвістичними критеріями, яка перетворює цей критерій у відносний соціолінгвістичний аксіологічний критерій, виникає в тих випадках, коли прийняття семантичних запозичень [калек] призводить до порушення основних особливостей сучасної французької лексико-семантичної норми. Таким чинником, що нейтралізує критерій семантичної мотивованості, може бути, наприклад, небажаність витіснення французького слова конкретної семантики запозиченням широкого значення [урахувувчи таку відмітну особливість французької мови, як її відносна бідність словами конкретного значення]. Пср. закріплення семантичного запозичення *portable adj.* у широкому значенні "переносний, нестационарний; портативний, переносний", яке призводить до витіснення французького прикметника *portatif, ive adj.* "портативний, компактний, автономно працюючий, або такий, що застосовується за будь-якими умовами [річ, пристрій чи апарат]".

Критерій запозичення омоніма французького слова є негативним аксіологічним критерієм у випадках, коли який-небудь семантичний вплив призводить до створення небажаної омонімії. Так, запозичен-

ня значень англійського прикметника *aggressive* а. "1. заповзятливий; активний, енергійний; динамічний; сміливий, бойовий; 2. цупкий; настійливий, напористий" / які знаходять адекватну заміну в кожному конкретному випадку в одному з серії французьких синонімів *dynamique, entreprenant, asséscheur, efficace, combatif, actif, audacieux* / створює шкідливі омоніми французького *agressif, -ive* *adj.*. Справді, внаслідок нестійкості запозичених значень, для збереження їх семантичної інваріантності під час актуалізації потрібен великий контекст з повним набором ітеративних сем. Тому в мікроконтекстах, наприклад, *une entreprise aggressive, un vendeur agressif*, утруднюючи комунікацію, пред усім реалізується інваріант значення французького *agressif, -ive* *adj.* "агресивний".

Відносність негативного аксіологічного критерію запозичення омоніма французького слова зумовлюється можливістю його нейтралізації, наприклад, критеріями достатньо зраженої семантичної диференціації запозиченого омоніма з його французькими синонімами /відмієності на рівні ідентифікуючих ознак, розбіжності в широті семантики, в оцінних компонентах тощо /.

Так, запозичений омонім *conventionnel, -elle* *adj.* "1. звичайного типу, не кардинально новий, нереволуційний / у науковому, технічному планах тощо /; \diamond звичайного типу / про зброю /, неядерний, неатомний; 2. той, що встоявся, добре відпрацьований, стандартний, серійний [Р_в для 2-х значень = 32,20 - 100,50]; 3. позбавлений оригінальності чи індивідуальності" не є некорисним у французькій мові. У семічні структури значень запозиченого омоніма I - 2 входить категоріальний компонент позитивної раціональної оцінки, що індикується семантичними ознаками їх імплікаціоналів "найновіші технології", "передові науково-технічні розробки і т.і.". Виходить, значення, що розглядаються, не знаходять еквівалентної заміни в членах серії французьких синонімів *traditionnel, ordinaire, habituel, normal*. У семічних структурах значень яких присутня

ймовірносно-імпліційована сема негативної раціональної оцінки. Французькі синоніми *conventionnel, -elle* не підходять для означення, наприклад, лексем [синтагм / *des satellites* [пор. "Les lançements des satellites conventionnels soviétiques" [Science et Avenir", 1982, n° 435]], un microscope électronique , які позначають прилади, розробки і т.п., що постійно вдосконалюються і в яких застосовуються найновіші досягнення науки й техніки.

У значенні запозиченого омоніма "позбавлений оригінальності чи індивідуальності" відзначається розширення екстенціоналу, порівняно з його французькими синонімами *traditionnel, habituel, ordinaire, banal* . Насправді, воно поширює поняття "звичайності, ординарності" на такі ознаки, які розташовані за межами екстенсіоналів французьких синонімів. Розширення екстенціоналу супроводжується зниженням інтенсивності вираження компонентів інтенсіоналу, що допускає вживання цього значення запозиченого омоніма в контекстах, які актуалізують такі ознаки його імплікаціоналу, як "такий, що перевищує ранг звичайного, ординарного [сучасний, вишуканий, розкішний і т.п.], однак позбавлений неповторності, без "живчика" [$R_E = 16,59 - 68,65$]; "банальний, [все ж / звичайний [що ховається за претензіями на неординарність, глибину й т.п.] [$R_E = 3,65 - 32,76$]; "добротний, професійний, майстерний, однак нетворчий, позбавлений неповторності, оригінальності [які притаманні справжньому мистецтву]" [$R_E = 3,65 - 32,76$] .

Найнижчий ранг у міжгруповій ієрархії аксіологічних критеріїв з точки зору їх аксіологічної валентності займають периферійні соціолінгвістичні аксіологічні критерії. До периферійних критеріїв належать критерії морфо-синтаксичної [а також фоно-графічної асиміляції [адаптації]]. Ці критерії, не будучи спроможними нейтралізувати будь-які критерії оцінки, лише посилюють відчуження не-

прийнятості запозичень, що встановлюється на підставі групи негативних аксіологічних критеріїв. У свою чергу вони легко нейтралізуються сукупністю позитивних аксіологічних критеріїв, що зумовлюють існування соціальної потреби в тому або іншому запозиченні. Внаслідок одержаної в спадщину в помітній мірі елітарності традиційної французької норми сучасна норма неспроможна супроводити глибоким "зрідненням" у граматичному / а також у фоно-графічному / плані інтенсивне лексичне проникнення, у якому переважно виявляється сьогочасний англо-французький мовний контакт. Це спричиняє зміцнення на різних рівнях системи французької мови підсистем, що обслуговують англо-американські запозичення.

Аксіологічна релевантність критерія морфо-синтаксичної неадаптованості при його застосуванні до запозичених лексем із немотивованою препозицією прикметника, а також до запозичених синтагм з препозицією інших частин мови / чи дієслівних форм / підтверджується вже внаслідок існування дивергентних явищ, які нерідко супроєоджують проникнення таких синтагм. Це дає вагомі підстави, щоб нормалізувати / або кодифікувати як ненормативні / запозичення, які розчленовуються семантико-граматично, тобто англіцизми з "прозорю" структурою, яка виявляє препозицію визначального елемента. До того ж обов'язковою додатковою умовою можливості нормалізації таких запозичень є їх неприналежність до угруповань лексики, які вельми легко приймають і міцно утримують англіцизми. Пор. *public-relations n.f.pl.* "служба інформації та пропаганди на підприємстві, у фірмі" ← *relations n.f.pl. publiques; check-point n.m.* "контрольно-пропускний пункт" ← *poste n.m. de contrôle*.

Переферійність аксіологічного критерія морфо-синтаксичної неадаптованості може виявлятися під впливом супутніх чинників морфологічної адаптації, які "розвивають" у більшій чи меншій мірі чіткість структури синтагм "означальний елемент + те, що означається":

- 1/ трансформації синтаксичного зв'язку типу прилягання з порядком "означальний елемент + те, що означається" у префіксальний словотворчий зв'язок [наприклад, *psychodrame* n.m. "мед. психодрама [метод групової психотерапії]", *minicassette* n.f. "компакт-касета", *eurodollar* n.m. "екон. євродолар"]; - 2/ значного ослаблення граматико-логічного відношення підпорядкування з препозицією означального елемента в телескопованих словах, які утворені з "осколків" декількох слів різної величини [наприклад, *fanzine* n.m. [fan [atic] + [maga] zine] "спеціалізований журнал [для аматорів кіно, спорту тощо]", *stagflation* n.f. [stag / nation] + [in /flation] "ек. стагфляція"]; - 3/ переходу синтагматичного відношення підпорядкованості з препозицією означального елемента в запозичених складних словах у відношення типу суфіксального словотворчого зв'язку [наприклад, *rollerball* n.m. "роликовий футбол", *cocktail-party* n.f. "вечір, на якому пригощають коктейлем"].

Негативний периферійний аксіологічний критерій морфо-синтаксичної неадаптованості, всупереч пуристам, які не приймають запозичення з препозицією означального елемента в принципі, дуже легко нейтралізується сукупністю позитивних аксіологічних критеріїв, які опосередковують соціальну потребу в тому чи іншому запозиченні. Пор. запозичення, які поповнюють угруповання лексики, що широко приймають і на тривалий час зберігають англіцизми, отже семантика яких містить сигнальну сему "відносно англізована ЛСГ": - "спорт" [наприклад, *sparring-partner* n.m. "спаринг-партнер [для тренування професійного боксера]"]; - "сучасне мистецтво" [наприклад, *land art* n.m. "ландшафтне мистецтво [має не мети естетичні, а не утилітарні цілі"].

У третьому розділі "Соціолінгвістичний аспект неології в англо-американських запозичень" встановлюються аксіологічні типи

інновацій англо-американського походження, що посідають різний ранг із ступеня та характеру їх перспективності для сучасної мови, які зумовлюють вибір адекватних методів нормалізації цих інновацій на стадії використання.

Безсумнівно перспективними інноваціями для мови-реципієнта є неологізми англо-американського походження. Експліцитно вводячи в поняття "неологізм" оцінний аспект, ми розуміємо як неологізми, які з'явилися внаслідок впливу англійської мови, насамперед інновації, що в принципі призначені до соціалізації, прийнятність яких у нормативному плані визначається на підставі комплексу соціолінгвістичних аксіологічних критеріїв. При цьому в суто технічному плані, нарівні з іншими видами інновацій, неологізми виділяються на підставі критерія нещодавності їх появи в мові, яка запозичує [приблизно за останні 10 - 15 років / і лексикографічного критерія їх відсутності у великих тлумачних словниках французької мови.

Дійсні неологізми англо-американського походження - це вживані й стійкі інновації на стадії використання, прийнятні в нормативному плані, які поза всяким сумнівом будуть прийняті об'єктивною / і літературною / нормою, чи лексеми, які вже прийняті як неозапозичення, що, однак, ще не встигли потрапити до великих тлумачних словників. Пор. *hélio-ingénierie n.f.* / англ. solar engineering n. / "техн. всебічна інженерна розробка приладів та обладнання для сонячної енергетики"; *piraterie n.f.* / англ. pirating n. / "розм. незаконне тиражування відеопрограм"; *progressive rock n.m.* / можлива франсизація *rock n.m. progressif* / "прогресивний рок / складний синтез рок-музики й симфонічних елементів з віртуозними сольними партіями /".

Потенційні неологізми - це інновації, які в принципі призначені до соціалізації, що встановлюється на підставі певної соціальної потреби в них, що визначилась, та відсутності протипоказань норма-

тивного плану. Вони відрізняються від дійсних неологізмів у основному незначними вживаністю та стійкістю. Слабке вираження цих ознак не дозволяє прогнозувати з достатньою часткою впевненості прийняття в перспективі потенційних неологізмів нормою. Пор. album-poster n.m. "альбом крупноформатних репродукцій з аркушами, що легко відділяються", score v.tr. / від score n.m. "спорт. рахунок" / "спорт. набрати очки", road book n.m. "жарг. авт. дорожній довідник".

Для ймовірних неологізмів, як і для потенційного їх різновиду, характерні незначні вживаність та сталість, однак вони відрізняються від останніх особливостями їх номінативної навантаженості, яка зумовлюється гіпотетичним характером закріплення відповідних денотатів як повноправної приналежності французької цивілізації. Пор. para-skiing n.m. / можлива франсизація para-ski n.m. / "підіймання на гірських лижах за допомогою підіймною сили спеціального парашуту", androbot n.m. / de and / го- / + robot / "людиноподібний робот".

Основними критеріями, що дозволяють відокремити всі підтипи неологізмів від такого виду інновацій іншомовного походження, як несталі інновації, є критерії літературно-нормативної неприйнятності останніх.

Несталі інновації англо-американського походження найбільш легко встановлюються у випадку наявності варіантних способів позначення, більш прийнятних у нормативному плані. Пор. reality-show n.m. "телевізійний жанр, у якому телебачення виступає в ролі громадської служби / що займається проблемами сім'ї, "розплутуванням" складних кримінальних справ тощо" / télé-vérité n.f., télé-service n.m. . До несталих інновацій слід віднести й інновації, що не мають співіснуючих варіантів, семантико-граматичне члєнування яких, проте, зумовлює немимучість їх заміни / за умов існування спонтанної норми щодо англіцизмів, що склалася, зокрема, на фоні актив-

ної роботи по упорядкуванню термінологічних англіцизмів / французькими еквівалентами / кальками /. Пор. *test-firing* н.м. "пробне включення ракетних двигунів / на землі /" ← *allumage* н.м. *d'essai* /*d'épreuve* /; *air-bag* н.м. "авт. аварійна запобіжна подушка" ← *coussin* н.м. *de sécurité* .

Оказіоналізми, що зумовлені іншомовним впливом, - це інновації, які вживаються одноразово, вони не призначаються для соціалізації в принципі, чи не соціалізуються при відношенні франкофонів, що склалося, до англіцизмів.

Живання номінативно не навантажених оказіоналізмів, які в принципі не призначаються до соціалізації, можуть розглядатися як прийнятні в певних контекстах, де їх використання веде до збагачення змісту конкретного мовного акту / живання авторських оказіональних утворень / гапаксів /; передача характерних особливостей ідеолектів, носії яких тісно втягнуті в англомовне середовище; живання оказіоналізмів із стилістичними цілями /.

Неприйнятність оказіональних уживань англіцизмів, які в принципі не претендують на закріплення в мові, може бути пов'язана з тим, що вони засмічують мовлення й тягнуть за собою негативну соціальну оцінку того, хто їх використовує, як сноба, який явно підкреслює володіння англійською мовою або непомірно схиляється перед усім англійським чи американським. Пор.: "James Brown est toujours l'un des performers [= des interprètes] les plus exaltants de la scène américaine" / "L'Humanité", 15.04.87/.

Живання оказіоналізмів може бути неприйнятним і через вільну чи мимовільну їх популяризацію внаслідок "неправильного" їх використання для задоволення потреби в інтермовній референції. Існування цієї потреби пояснюється становищем лідера, що поїдають США в багатьох галузях сучасної науки і техніки, яке зумовляє не тільки запозичення англо-американських термінів, але й застосування англіцизмів у так званій "псевдореферативній функції" для від-

силання до термінів, що вперше з'явились у системах наукових понять чи технічних номенклатур на англійській мові, або відповідних повних англійських найменувань, що "розшифровують" англійські абрєвіатури, які звичайно входять у мову паралельно з їх французькими повними назвами [пор. J.-В. Koeschlin/. Пор. helper n.m.

"біол. клітина, яка підсилює вироблення антитіл" - "les helpers" /de l'anglais help: aide/" ["Science et Avenir, 1980, n°339]; designers' drug n.m. "синтетичний наркотик" - "des designers' drugs, ou drogues de synthèse" ["Science et Vie", 1991, n°882], near death experience n.f. "клінічний стан, стан на межі смерті" - "les Near Death Experiences /ou NDE, états proches de la mort ["Science et Vie"].

У закінченні викладаються загальні висновки до дисертації, розкривається перспективність проведеного дослідження.

Список основної використаної літератури налічує 309 найменувань. Додатки до дисертації містять атестації вживань англіцизмів, їх французьких замін-еквівалентів та франсизацій; зразок анкети; список інформантів; умовні скорочення.

Виконане дослідження дозволяє зробити такі загальні висновки:

Послідовне застосування наукових принципів проведення свідомого регулювання суспільством процесів запозичення з англійської мови сприяє демократизації сучасних французьких норм і активізації процесів французької неології.

Основні положення роботи викладено в публікаціях дисертанта:

1. Необхідні та факультативні критерії запозиченого слова в світлі теорії мовних контактів / До питання про неадаптовані англо-американізми в сучасній французькій мові // Іноземна філологія - 1965. - Вип. 77. - С. 103 - 109.

2. Об уровненом функционировании суффиксов английского происхождения в современном французском языке // Предложение и текст. Структурно-семантические характеристики. - Киев. ун-т., М., 1984.

- 8 с. - Деп. в ИИИИ АН ССР. - № 13.647. - II.II.84 г.

3. К вопросу об аксиологической норме современного французского общелитературного языка в отношении англо-американских заимствований // Проблемы лексико-грамматической семантики романских языков в их национальных вариантах: Метод. рекомендации. - Ч. 2. - К.: Киев. ун-т, 1985, - С. 15.

Клименко А.С. Социолингвистический аспект англо-американских заимствований в современном французском языке новейшего периода: к вопросу о нормализации англицизмов: Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук / Рукопись. - Специальность 10.02.05 - романские языки. - Киевский университет им. Тараса Шевченко. - Киев, 1995.

В диссертации разработан комплекс социолингвистических аксиологических критериев, дающих объективную [непроизвольную, невкусовую] оценку всех лингвистических аспектов заимствования в конкретно-исторических условиях англо-французского языкового контакта. Предложена аксиологическая типология еще не социализованных инноваций англо-американского происхождения в соответствии со степенью и характером их перспективности для современного языка.

Klimenko A.S., *Sociolinguistic Aspect of Anglo-american Loanwords in Modern French of the Newest Period: on the Standardization of Anglicisms*: Dissertation submitted for a Candidate of Philology degree / Manuscript. - Speciality 10.02.05. - Romance languages. Kiev Taras Shevchenko University. - Kiev, 1995.

The complex of sociolinguistic axiological criteria, giving objective value-judgements concerning all the linguistic aspects of anglicisms in Modern French has been developed, the typology of axiological kinds of innovations not yet socialized, distinguished in conformity with the degree and the character of their perspectiveness for Modern French is proposed.

Ключові слова: соціолінгвістика, літературна норма, нормалізація, аксіологічний критерій, англіцизм.

Підписано до друку 22.12.94 р. Формат 60x84 1 / 16, п.л. 1.

Заказ № 6. Тираж 100 екз.

Надруковано на дільниці оперативної поліграфії СУДУ.

348034. м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20-А.

486800

AB 31.784